

Kapitel 8 Tobakspolicy viktig strategi i skolan

Skolans förhållningssätt till tobak har betydelse för att förebygga barns och ungas tobaksbruk. De flesta skolor i Sverige har idag någon form av tobakspolicy. Det är en viktig strategi och bör vara utgångspunkten för skolans tobaksförebyggande arbete. Policyn beskriver hur man ser på tobaksfrågan, hur man ska arbeta med den och vad man vill uppnå. Den ska vara ett visionärt och engagerande dokument som diskuteras, omsätts i daglig verksamhet och får praktisk betydelse för förhållningssättet till tobak.

På en del håll går man idag ifrån policybegreppet, eftersom policyer ofta är luddiga och visionära. Istället använder man begreppet "strategier med handlingsplaner". Strategin innehåller mål, organisation, ansvar, uppföljning och så vidare, men även till exempel vision och värderingar som ska styra arbetet. Handlingsplanen är konkret och tydlig och beskriver vilka aktiviteter som sak genomförs.

Hur det kan se ut idag

– tobak som ordningsfråga

Idag behandlas tobak i många fall enbart som en ordningsfråga i skolans värld. Då utformas ett antal regler och en handlingsplan som beskriver vad man ska göra om reglerna bryts. Arbetet inriktas på att efterleva det lagstadgade förbudet mot rökning på skolgården och innebär i princip att "jaga rökare" och försöka få dem att fimpas, alternativt avlägsna sig från skolans område. Lärare och annan skolpersonal uppfattas lätt som en slags "rökpoliser". Detta riskerar att leda till konflikter såväl mellan skolpersonal och elever som mellan kollegor, och kan bidra till att tobaksfrågan blir en infekterad fråga på skolan. När tobaksbrukarna blir "ett problem som ska lösas", blir det svårt att få dem engagerade i arbetet för att skapa en tobaksfri skola, och de behövs i arbetet. Attityder som att "skolan hotar den personliga integriteten" ("de ska tvinga mig att sluta") och "skolan ska väl inte lägga sig i om folk röker" kan få fäste, även bland de som inte själva använder tobak. För tobaksbrukarna kan det bli en "frihetshandling" att röka på skolgården ("jag röker väl om jag vill – jag tänker minsann inte ge mig för det här j-dra förbudssamhället"). Både fokus och diskussion hamnar då helt fel.

En policy som får betydelse – tobak som skyddsfråga
Det är centralt att tobaksbruk i skolan definieras som en *skyddsfråga*. Fokus flyttas då från de tobaksbrukande eleverna till den överväldigande majoritet elever som är tobaksfria och som vi vill ska förbli det. De allra flesta som börjar på en högstadieskola i Sverige idag är tobaksfria. Frågan bör alltså inte vara: "hur ska vi få de fåtal elever som använder tobak att sluta?" De relevanta frågorna är följande:
– Hur kan vi utveckla vår skola till en skyddande och stödjande miljö så att färre börjar?

– Vad kan vi göra för att skolan ska vara ett stöd till våra tobaksfria elever så att de kan förbli tobaksfria under de år de går i vår skola?

– Hur undviker vi att skolan blir en miljö, och skoltiden en period, som *skapar* tobaksbrukare?

– Vad kan vi göra för att skoltiden inte ska fungera som en plats för tillvänjning, en "smitthärd", när det gäller tobaksbruk?

Målbild tobaksfri skoltid

Skolan ska sträva efter att vara en skyddande miljö där tobaksprodukter brukas och syns i allt mindre utsträckning. Med tobaksprodukter menas cigaretter, snus, vattenpipa och e-cigaretter med och utan nikotin. Den långsiktiga målsättningen bör vara att barn och unga erbjuds en skoltid där de överhuvudtaget inte utsätts för tobaksprodukter eller tobaksbruk. Man kan jämföra målbilden tobaksfri skoltid med nollvisionen i trafiken. Genom att bygga allt säkrare bilar och vägar strävar man efter att ingen ska dö eller bli skadad i trafiken. Det händer trots det fortfarande olyckor i trafiken, men man fortsätter att utveckla arbetet för en ökad trafiksäkerhet. På samma sätt kan man betrakta målbilden "tobaksfri skoltid". Med ett kontinuerligt arbete utvecklas arbetssätt, stöd och pedagogik så att allt fler är tobaksfria, och arbetet fortsätter tills man har nått målet "en tobaksfri skoltid".

Skolans uppdrag att erbjuda en skyddande skolmiljö

Det här förhållningssättet går väl ihop med skolans uppdrag att ge eleverna de bästa livsförutsättningarna. Kunskap, fostran och en trygg, stödjande och hälsofrämjande verksamhet, miljö och skoltid är viktiga delar. Att arbeta för en skolmiljö och skoltid befriad från tobak bör vara en självklar del. I detta arbete kan alla delta – skolpersonal och elever – både de som inte brukar tobak och de som gör det. De senare (som brukar tobak) är mycket viktiga i arbetet för en tobaksfri skoltid. När de avstår från att använda tobak under skoltid blir de ett stort stöd till sina tobaksfria skolkamrater. Om de kan engageras och förstå sin roll som viktiga aktörer i arbetet för att deras kamrater ska förbli tobaksfria blir det inte längre rebelliskt att röka eller snusa under skoltid, bara osolidariskt. Erfarenhet visar att de flesta tobaksbrukare brukar göra sitt bästa för att stödja arbetet för en tobaksbefriad skola när de bjuds in att delta och förstår frågan.

Stöd att sluta med tobak

Skolan bör naturligtvis också erbjuda elever som använder tobak stöd att sluta, men det är ett sekundärt mål. Läs mer om tobaksavvänjning för ungdomar i kapitel 10.

Innehåll och formuleringar i tobakspolicyn

Tobakspolicyn ska i första hand svara på två frågor:

- **Fråga: Vad är det vi gör?** Svar: vi arbetar för en tobaksfri skoltid.
- **Fråga: Varför gör vi det?** Svar: vi gör det för att stödja våra elever att förbli tobaksfria.

De här två svaren är huvudkomponenterna och grundstenarna i arbetet för tobaksfri skoltid. När målbilden "huvudfokus är att stödja de tobaksfria eleverna att förbli tobaksfria" är klar, brukar det inte vara så svårt att skapa engagemang för arbetet. Det är ett mål som all personal och alla elever kan ställa sig bakom och tillsammans verka för.

Förankring och implementering

Tobakspolicyn behöver förankras hos såväl elever som personal så att den kan bli en naturlig del av skolans värdegrund och verksamhet. Strukturer och rutiner för genomförandet måste tas fram för att policyn ska kunna kommuniceras och omsättas i handling. Läs om implementering i kapitel 9.

Exempel på en tobakspolicy

Bakgrund

Tobaksbruk är ett av vårt lands största hälsoproblem. Nyrekrytering till tobaksbruk sker nästan uteslutande bland barn och ungdomar. Forskning har visat att skolans förhållningssätt till tobak har stor betydelse för att förebygga barns och ungas tobaksbruk. "Exempelskolan" arbetar för en tobaksfri skoltid.

Vår vision

Vi på "Exempelskolan" vill stödja våra elever till ett tobaksfritt liv. Vi arbetar därför mot visionen/målet tobaksfri skoltid.

Vad är det vi gör?

"Exempelskolan" arbetar för en tobaksfri skoltid. Det innebär att vi aktivt arbetar för att uppnå en skolmiljö och -skoltid som är helt befriad från tobak. Det gäller såväl synlighet som bruk av tobaksprodukter. I arbetet för en tobaksfri

skoltid bär alla – personal och elever – ett ansvar. Alla har möjlighet att bidra till att skoltiden ska vara tobaksfri. Att personal och elever som själva brukar tobak avstår från att använda och synliggöra tobaksprodukter i skolmiljön och under skoltid är viktigt för att stödja elever och skolkamrater till ett tobaksfritt liv.

Varför gör vi det?

För att stödja våra elever att förbli tobaksfria. Skolan som miljö och skoltiden som tidsperiod är mycket betydelsefull för att förebygga barns och ungas tobaksbruk. Genom att verka för en tobaksfri skolmiljö och skoltid minskar vi risken att elever introduceras till tobaksprodukter och tobaksbruk. Vårt aktiva förhållningssätt stärker tobaksfrihet som norm bland våra elever, vilket ger ett skydd även under fritiden. Arbetet för en tobaksfri skoltid ska därför ses som en del i "Exempelskolans" hälsofrämjande arbete. Målsättningen är att ge våra elever de bästa förutsättningarna för ett tobaksfritt liv, en naturlig del av skolans kärnuppdrag.

Definition av tobaksbruk/tobaksprodukter

Avser rökning (cigaretter samt vattenpipa med och utan nikotin), snusning (snus med och utan nikotin) och e-cigaretter (med och utan nikotin).

Mer information Statens folkhälsoinstitut. *Rökfria skolgårdar och en tobaksfri skoltid. En kunskapssammanställning.* Rapport A 2011:16. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Niklas Odén i samarbete med Barbro Holm Ivarsson, Psykologer mot Tobak, 2018-05-01.

Niklas Odén är fristående sakkunnig i ANDT-, förebyggande- och hälsofrämjande arbete i skola samt andra barn- och ungdomsverksamheter. Niklas är även projektledare för Tobaksfri skoltid NU!

niklas@skoluppdraget.se – www.skoluppdraget.se

niklas@nonsmoking.se – www.tobaksfriskoltid.nu

Texten är en bearbetad version av A Non Smoking Generations material "Tobaksfri skoltid – Hur når vi dit." www.nonsmoking.se.